

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ

IX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları sempozyumu

21-23 Nisan 2005, ERZURUM

Bildiriler

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
VE ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ'NÜN
KATKILARIYLA

T.C.
Atatürk Üniversitesi
Fen- Edebiyat Fakültesi
Sanat Tarihi Bölümü

ISBN: 975-442-122-6

Editörler
Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU
Doç. Dr. Ahmet Ali BAYHAN
Doç. Dr. Hüseyin YURTTAŞ
Yrd. Doç. Dr. Haldun ÖZKAN
Yrd. Doç. Dr. Zerrin KÖŞKLÜ
Arş. Gör. Dr. Hatice ÖZYURT ÖZCAN
Arş. Gör. M. Sami BAYRAKTAR
Arş. Gör. Şerife TALİ

Kapak Düzeni: Uzm. Yakup ÇİFTÇİ
Dizgi: Hüseyin TOPAL

IX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu

Yer: Atatürk Üniversitesi Oditoryumu B Salonu
Tarih: 21-23 Nisan 2005

2006, Erzurum

IX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu

(21 – 23 Nisan 2005, Erzurum)

BİLDİRİLER

ONURSAL BAŞKAN

Prof. Dr. Rahmi Hüseyin ÜNAL

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU
Doç. Dr. Ahmet Ali BAYHAN
Doç. Dr. Hüseyin YURTTAŞ
Yrd. Doç. Dr. Haldun ÖZKAN
Yrd. Doç. Dr. Zerrin KÖŞKLÜ
Arş. Gör. Dr. Hatice ÖZYURT ÖZCAN
Arş. Gör. M. Sami BAYRAKTAR
Arş. Gör. Şerife TALİ

DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU
Doç. Dr. Hüseyin YURTTAŞ
Doç. Dr. Ahmet Ali BAYHAN
Yrd. Doç. Dr. Haldun ÖZKAN
Yrd. Doç. Dr. Zerrin KÖŞKLÜ
Arş. Gör. Dr. Hatice ÖZYURT ÖZCAN
Arş. Gör. Dr. M. Sami BAYRAKTAR
Arş. Gör. Şerife TALİ

SEMPOZYUM SEKRETERYASI

Doç. Dr. Ahmet Ali BAYHAN

NORŞUNTEPE HÖYÜĞÜNDE BİR DUVAR RESMİ: GEYİK Mİ YANARDAĞ MI?

Dr. Aziz DOĞANAY*

Bu bildiride, TÜBİTAK'ın desteği ve koordinatörlüğünde 2004 yılında düzenlenmiş olan Kapadokya ve çevresini konu alan "Milli Parklarda Bilimsel Çevre Eğitimi Projesi"[1] çerçevesinde, disiplinler arası bir doğa eğitimi çalışması sırasında farkına vardığımız bir duvar resmini ele alacağız[2]. "Keban Projesi" çerçevesinde 1968–1974 yılları arasında Harald Hauptmann yönetimindeki Alman arkeologlar tarafından gerçekleştirilen Norşuntepe höyüğü kazıları[3] sırasında gün yüzüne çıkartılmış olan bu resim, ilk olarak 1974'te yayınlanmıştır[4]. Hauptmann tarafından geyik[5] tasviri olarak takdim edilen bu resimde, bir geyik figürü değil; aktif haldeyken resmedilmiş bir yanardağ manzarasının yer aldığını düşünmekteyiz (Resim 1-2).

Elazığ'ın 27 km güney doğusunda; Altınova, diğer adıyla Uluova'da bulunan Norşuntepe yerleşimi, Harmanpınar (Alişam) ile Elmapınar (Yukarı Ağınsı) köylerinin arasında yer almaktadır. Bugün büyük bir kısmı Keban Barajı sularının altında kalmış olan Norşuntepe yerleşimi, koni şeklinde olup 35 m yüksekliğiyle Altınova bölgesinin Tepecik, Körtepe, Korucutepe, Tülintepe ve Değirmen tepe gibi höyükleri arasında en dikkat çekici olanıdır (Resim 3). Kalkolitik çağlardan itibaren yerleşim izleri görülen Norşuntepe höyüğü, konum itibarıyla, eski ticaret ve iletişim yollarının geçtiği bereketli bir ovada yer almaktadır. Tebliğimize konu olan söz konusu ilginç duvar resmi, İç Anadolu'nun şimdiye kadar bilinen ilk saray yapılarının yer aldığı Norşuntepe yerleşimindeki odalardan birinin iki duvar nişi arasında bulunmuştur[6]. Eser, Elazığ Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'ne kaldırılmıştır.

Harald Hauptmann, kazı sonuçlarını yayınlarken son kalkolitik çağa tarihlediği bu resmi, geyik tasviri olarak nitelendirmiştir. Kanaatimizce burada bahsi geçen duvar resminde bir geyik değil; aktif halde resmedilmiş bir yanardağ tasviri yer almaktadır. Resimdeki ikiz konili yanardağın, Niğde-Aksaray sınırındaki Hasandağı olduğunu düşünmekteyiz.

Norşuntepe'de bulunan mezkûr duvar resmi, günümüzde Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmekte olan ve dünyanın bilinen ilk yanardağ tasviri olduğu söylenen, Çatalhöyük'ten getirilmiş bir duvar resmiyle[7] önemli benzerlikler göstermektedir (Resim 4-5). Ayrıntılarını aşağıda sunacağımız Norşuntepe duvar resmi biraz silik olmakla beraber oldukça sanatkârane ve anlaşılır bir ifadeyle çizildiği anlaşılmaktadır. Buna rağmen şimdiye kadar bir

---

* Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü.

1 F. Sancar Ozaner, "Kapadokya ve Çevresinde Doğa Eğitimi: Sıradışı Kapadokya", TÜBİTAK-Bilim ve Teknik Dergisi, Eylül 2004, s. 88–89.

2 Bu resimle ilgili yorum ve tespitlerimi yazıya dökmem konusunda beni cesaretlendiren, söz konusu eğitim programının koordinatörü, Doç.Dr. F. Sancar Ozaner'e teşekkür ederim.

3 Norşuntepe kazıları hakkında geniş bilgi için bkz.: Harald Hauptmann, "Kalkolitik Çağdan İlk Tunç Çağının Bitimine Kadar Norşuntepe'de Yerleşmenin Gelişimi", *Türk Tarih Kongresi*, VIII, (1976), Ankara 1979, s. 55-63; Harald Hauptmann, "Norşuntepe Kazıları 1972", *Keban Projesi 1972 Çalışmaları*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları, Seri I, no. 5 (Ankara 1976) s. 41-59; Von Klaus Schmidt, *Norşuntepe*, Kleinfunde 1-2, Deutsches Archäologisches Institut Abteilung Istanbul, Verlag Philipp von Zaubern, Mainz am Rhein, 1996/2002.

4 Almut von Gladiß – Harald Hauptmann, "Norşuntepe", *Antike Welt, Zeitschrift für Archäologie und Urgeschichte*, 5 Jahrgang Heft 2 1974, s. 17.

5 Harald Hauptmann, "Norşuntepe", *Arkeo Atlas: Yaşayan Geçmişin Dergisi*, sy. 2 (2003), s. 22–24; Hauptmann, "Norşuntepe Kazıları 1972", s. 54, Levha 42, Resim 3.

6 Hauptmann, "Norşuntepe", s. 22–24.

7 James Mellaart, *Çatalhöyük: Anadolu'da Bir Neolitik Kent*, (Çev., Gökçe Bike Yazıcıoğlu), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s. 103, 136, 166; Susanna Van Rose, *Volkanlar*, (Çev., Ülkün Tansel), TÜBİTAK Yay., Ankara 2004, s. 6; Muammer Atiker, "Melendiz Suyu ve Kanyonu ya da Ihlara Vadisi", *Bilim ve Teknik Dergisi*, sy. 244 (Mart 1988), s. 46.

geyik tasviri olduğu zannedilen bu resmin, aktif haldeki bir yanardağı tasvir ettiği yolundaki tespitimizin, arkeoloji ve sanat tarihi bilimine olduğu kadar, volkanoloji ve jeomorfoloji bilimlerine de önemli katkılar sağlayacağı kanaatindeyiz. Bahsi geçen resmin sanat tarihi uzmanlarının görüşüne bu yorumla sunulmasının, ilgili alanlarda yapılacak çalışmalara yeni bir bakış açısı kazandıracağı da muhakkaktır.

Çatalhöyük'te bir tapınağın duvarında bulunan ve Hasandağı'nı, volkan aktif haldeyken görüntüleyen örneğe yakından bakıldığında, kirli beyaz renkte kaba sıvalı kerpiç duvar üzerine aşıboyasıyla resmedilmiş olan manzaranın orta yerinde, sağdaki aktif halde olmak üzere iki konili bir yanardağ görülmektedir (Resim 5). Ufuk çizgisinin biraz üstüne yerleştirilmiş olan yanardağın eteklerine şehir planı resmedilmiştir. İçyapı unsurlarıyla ayrıntılı bir şekilde işlenmiş olan evler, daracık sokaklarıyla küçük bir şehir planı görüntüsü verecek biçimde, harita anlayışıyla işlenmiştir. Farklı boyutlardaki evler birbirine bitişik olmayıp, kare veya dikdörtgen biçiminde düzenli sayılabilecek bir şekilde sıralanmıştır. Evlerin avlu ve odaları beyaz zemine aşı kırmızısı ile tezat bir şekilde resmedilmiştir. Her ev bir büyük iç avlu ve/veya salonla birkaç odadan ibarettir.

Kırmızı çizgilerle sınırları belirginleştirilmiş olan volkanik kısmın içi, sulandırılmış aşı kırmızısı rengiyle boyanmıştır. Bu renk, gazlı volkanizmayla akkor haldeki lav tabakasına işaret etmektedir. Zemine mütecânis bir şekilde dağılmış benek şeklindeki kırmızı lekeler; volkan bacalarından püsküren lav bombalarını veya diğer volkanik malzemeleri temsil ediyor olmalıdır. Zira aktif haldeki büyük bacadan küller, tüfler, tüfitler gibi çeşitli piroklastik malzemenin püskürdüğü görülmektedir.

Sol taraftaki koni (Küçük Hasandağı), faaliyetine ara vermiş veya dinlenme halinde gösterilirken, krater kısmı, her an faaliyete geçecekmiş gibi açık bir şekilde resmedilmiştir. Sağ taraftaki koni (Büyük Hasandağı), bütün sıcaklığıyla faaliyetini sürdürürken resmedilmiştir. Her iki bacadan çıkan lavlar, yığınak yaparak volkan konisini oluşturduktan sonra aşağıya doğru akarak tabanda kaynaşmışlardır. Tepeden aşağıya akan lavlar, sağ ve sol yana doğru yayılma göstermektedir. Bu resmin kesinlikle Hasandağı'na ait olduğunu ispatlayan en önemli ayrıntı, Büyük Hasandağı'nın Küçük Hasandağı'na bakan yamacında bir parazit volkan bacasının görülmesidir. Aynen bu resimde görüldüğü şekliyle, günümüzdeki Büyük Hasandağı'nın yamacında da böyle bir parazit volkan bacası bulunmaktadır (Resim 5-6).

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız resmin, bir yanardağı tasvir ettiğine ve bu dağın da Aksaray yakınlarındaki Hasandağı olduğuna kesin gözüyle bakabiliriz[8].

Niğde-Aksaray il sınırı üzerinde bulunan Hasandağı, tipik volkan konisiyle, İç Anadolu Bölgesi'nin Erciyes Dağı'ndan (3917 m) sonra en yüksek ikinci volkanik dağ ünitesidir. Hasandağı (3268 m) ana volkan konisinin doruğunda, tipik bir krater bulunmaktadır. Ana koninin hemen güneydoğusunda, daha küçük yükseltili (3040 m.) koni ikizi yer almaktadır. Her iki koninin yamaçlarında da küçük parazit volkan bacaları bulunmaktadır. Hasandağı volkanik ünitesi, oldukça taze ve karakteristik volkan şekilleriyle ülkemizin en genç volkan dağları arasında yer almaktadır[9] (Resim 7-9).

Araştırmamız sırasında incelediğimiz yayınlarda, Norşuntepe duvar resminin orijinal halini gösteren bir fotoğrafa rastlanmamıştır. Resim dördüncü kat sıva tabakasının altından çıkartılmış olduğundan silik göründüğü için çekilen fotoğraflar istenilen neticeyi vermemektedir. Ayrıca resmin bulunduğu höyük büyük bir yangın felâketi de geçirmiştir[10]. Resmin iyi seçilebilmesi için açığa çıkartılma zorunluluğu olduğundan incelememizi H. Hauptmann ve U. Deutschle tarafından

---

[8] Mellaart, *Çatalhöyük*, s. 136.

[9] Özdoğan Sür, *Türkiyenin, Özellikle İç Anadolunun Genç Volkanik Alanlarının Jeomorfolojisi*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1972, s. 18–20, 40–42.

[10] Harald Hauptmann, "Norşun-Tepe 1968 Kazıları Ön Raporu", *1968 Yaz Çalışmaları, 1968 Summer Work –Metin-*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1970, s. 112; *ODTÜ Keban Projesi Çalışmaları*, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1969, s. 6–7.

yapılmış, karakalem ve suluboya kopyalar[11] üzerinden sürdüreceğiz[12]. İki duvar nişi arasında yer alan bir metrelik alana serbest bir şekilde işlenmiş olan resim 36x75 cm ölçülerindedir. Derinlik verilmeden işlenen resmin sınırları siyah çizgilerle belirtilmiştir. Resmin arka fonunda ise siyah duman ve kırmızı alev demetleri görülmektedir[13].

Geyik tasviri olarak takdim edilen bu resme dikkatlice bakıldığında, aslında geyikle bir ilgisinin olmadığı kolayca anlaşılmaktadır. Resmin suluboya kopyasında, geyik olduğu düşünülen figür, baş ve kuyruk kısımlarının hangi tarafta olduğu anlaşılamayacak kadar müphemdir. Her iki taraf da muallâkta bırakılmıştır. Karakalem kopyada ise asıl resimde eksik olduğu düşünülen kısımlar geyiğe benzetilecek şekilde bütünlenmiştir. Karakalem kopyada fonda alevler ve dumanlar gösterilirken; renkli kopyada bu önemli ayrıntı gösterilmemiştir. Buradaki resmin geyiğe benzetilmesinin, volkan püskürmesinin geyik boynuzlarına; kırmızı renkteki lav tabakasının da geyik bedeni ve azalarına benzetilmesinden ileri geldiğini sanıyoruz. Bu resmin geyiğe benzetilme eğiliminin nedeni ise Anadolu insanının av kültüründe geyik sembolüne verdiği öneme ve bu çağlara ait başka yapılarda görülen benzer örneklere dayanmaktadır. Bizim, yanardağ olduğunu düşündüğümüz bu resmi, şu şekilde yorumlamanın daha doğru olacağı kanaatindeyiz:

Resimde birbirine yakın, aktif halde iki volkanik dağ görüntüsü yer almaktadır. Bacalardan soldakinin, henüz faaliyetine yeni başladığı ya da dinlenmeye geçtiği görülmektedir. Arka planda ise alevler ve dumanlar yükselmeye devam etmektedir. Volkan konisinin sol yamacında küçük bir parazit baca dikkat çekmektedir. Resimde, bacadan çıkan volkanik malzeme, keskin siyah fırça izleriyle, rüzgârın tesiri dikkate alınmaksızın, sakin bir şekilde görüntülenmiştir (Resim 1-2).

Diğer yanda, daha yüksekçe bir koniye sahip olan ikinci volkanik yapının, bütün hararetiyle faaliyetine devam ettiği görülmektedir. Burada volkanik patlamanın tesiriyle derin bir krater çukuru oluşmuştur. Ressam, akkor haldeki volkan bacasından çıkan piroklastik malzemeyi farklı kalınlıklardaki siyah, gri ve kırmızı renkli dalgalı fırça hareketleriyle ifade etmeye çalışmıştır. Koni eteklerine ise siyah bir duman kütlesinin çöktüğü görülmektedir. Bacadan çıkan gaz ve toz bulutları bir yandan esen rüzgârın da tesiriyle, diğer yandaki koninin üzerine doğru yayılmıştır. Önceki bacada olduğu gibi bu bacada da lav yatakları mevcuttur.

Kesinlikle bir yanardağı tasvir ettiğini düşündüğümüz bu resmin, hangi yanardağa ait olduğunu, aynı kesinlikte söylemek mümkün görünmemektedir. Ancak bu resmin Çatalhöyük'te bulunan resimle ve dahası bugünkü hâliyle Aksaray yakınlarındaki Hasandağı'yla olan benzerliği son derece dikkat çekicidir. Erciyes ve Hasandağı'nın Anadolu'nun en genç volkanizmalarından birisi olduğu[14] da göz önünde bulundurulduğunda, Erciyes ihtimali saklı tutularak, bu resmin Hasandağı'na ait olduğu düşünülebilir.

Resmin bulunduğu Norşuntepe höyüğü, Orta Anadolu'nun biraz doğusunda Hazar gölü yakınlarındadır (Resim 2). Norşuntepe'de yapılan kazıların II. evre 35. tabakasında, içinde birer ocak bulunan tek odalı kerpiç evlere rastlanmış, burada bakırın eritildiğine işaret eden fırın, cüruf ve kalıplar bulunmuştur[15]. Bizim için ipucu sayılabilecek ilgi çekici bir husus, burada obsidyenden yapılan el aletlerinin üretildiği bir imalathaneye rastlanmış olmasıdır. 34–31. tabakalardan oluşan III. evrede ise oldukça sık bir şekilde inşa edilmiş tek odalı küçük evler ortaya çıkmıştır. İşte konumuza esas teşkil eden resim, bu evlerden birinin duvarında yer almaktadır.

Burada obsidyenden yapılan aletlerin imalâthanesinin bulunması, bu hammaddenin yakın bir yerden getirildiğine işaret sayılır. Bilindiği gibi obsidyenler, eski volkanik faaliyet alanlarında

---

[11] Hauptmann, "Norşuntepe Kazıları 1972", s. 54, Levha 42, Resim 3; Almut von Gladiß – Harald Hauptmann, "Norşuntepe", *Antike Welt, Zeitschrift für Archäologie und Urgeschichte*, 5 Jahrgang Heft 2 (1974), s. 17.

[12] Müze yetkilileri resmin orijinaline ulaşmamız konusunda yardımcı olamayacaklarını bildirdiklerinden, mesafe uzaklığı ve zaman darlığı sebebiyle buna mecbur kaldık.

[13] Hauptmann, "Norşuntepe Kazıları 1972", s. 54, Levha 42, Resim 3.

[14] Sür, Türkiyenin, *Özellikle İç Anadolunun Genç Volkanik Alanlarının Jeomorfolojisi*, s. 18–20, 40–42.

[15] Hauptmann, "Norşuntepe", s. 22; *Norşuntepe'de Geç Kalkolitik Çağı Bakır Madenciliği Üzerine Arkeometalürjik Araştırmalar, VIII Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, (25–29 Mayıs 1992, Ankara), Ankara 1993, s. 381–391.

bulunmaktadır. Buraya en yakın volkanik faaliyet alanları ise Norşuntepe höyüğünün bulunduğu Altınova'ya bakan Sivrice/Mastar Dağı'dır; doğuda Bingöl Dağları, güneyde ise Nemrut Dağı ve civarı önemli obsidyen yataklarına sahiptir. Altınova'ya obsidyenler, adı geçen dağlardan getirilmiş olabilir. Ancak bu dağların hiçbirisinin silueti resimdeki ikiz bacalı yanardağa benzememektedir.

Norşuntepe'ye yakın sayılabilecek diğer önemli bir volkan coğrafyası Niğde-Aksaray civarındaki Melendiz ve Hasandağları bölgesidir. Norşuntepe obsidyen atölyelerine hammadde bu bölgelerden de getirilmiş olabilir. Durum böyle olmasa bile Norşuntepe duvar resimlerini çizen ressamın, ticarî veya başka maksatlarla bu bölgeden geçmiş ve Hasandağı'nı aktif halde iken görmüş olması ihtimal dâhilindedir. Tuz gölüne yakın ve tarihî Kral Yolu üzerinde bulunan Hasandağı, bulutlara değen dumanlı tepesi ve estetik duruşuyla buradan geçen herkesin dikkatini celp etmektedir. Bir de buna volkanın aktif durumda olması eklenince, dikkatleri daha da fazla üzerine çekmiş olması pek tabiidir. Belki gördüğü manzara karşısında hayrete düştüğü için, belki bu önemli manzarayı belgelemek istediği için, belki de ulu dağlara karşı duyulan eski bir inançtan ötürü[16], ressam, bu dağın resmini evinin duvarına işlemiş olabilir. Aynen, yüzyıllar sonra buradan geçerken yüreğindeki volkanın eserini han duvarlarına kazıyan şairin; Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış'ın yaptığı gibi[17].

Kapadokya Krallığı (MÖ.585–332) döneminde Persler, Zerdüşt dinine bağlı olup ateşi kutsal saydıklarından, bölgedeki volkanları, özellikle Erciyes ve Hasandağı'nı kutsal saymışlardır. Hititlerin de yüce dağları kutsal saydıkları bilinmektedir[18]. Uludağlara olan ilginin daha sonraki dönemlerde de etkili olduğu, Krallık devri ve İmparatorluk devri Roma paralarına işlenen Erciyes Dağı kabartmalarından anlaşılmaktadır[19] (Resim 6). Hasandağı'nın hemen kuzeybatı kenarında bulunan Anasultantepe volkan bacasının krater cidarında bulunan yaklaşık MS. VIII. yüzyıla ait olduğu tahmin edilen bir Bizans mabedi[20], bu inancın Hıristiyanlık döneminde de etkisini sürdürdüğünü göstermektedir (Resim 7-8) Anadolu'nun Türkleşmesinden sonra da Anasultantepe'ye bir zaviyenin kurulması ve mezkûr Bizans kilisesinin yanına bir türbenin konması[21], ve ayrıca Hasandağı'na ismini veren Hasan Bey veya Hasan Dede'nin dinî muhtevalı efsanesinin halk arasında hâlen anlatıla gelmesi, çok eski çağlara dayanan kutsal dağ inançlarının hâlâ yaşadığını göstermektedir.

Norşuntepe höyüğünde bulunan resim ile Hasandağı arasında bağlantı kurmamızı sağlayan iki husus vardır: Birincisi daha evvel Çatalhöyük'te bulunan Hasandağı resmiyle bu resim arasındaki benzerlik; diğeri ise her iki resimle hâlihazırdaki Hasandağı'nın görünümü arasındaki benzerliktir.

---

[16] Nezahat Baydur, *Anadoludaki Kutsal Dağlar: Dağ-Tanrılar –Klasik Çağ–*, Graphis Yayınları, İstanbul 1994, s. 1–3.

[17] Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, s. 3–8.

[18] Ahmet Ünal, *Hititler Devrinde Anadolu*, II, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Yayınları, İstanbul 2003, s. 102.

[19] Baydur, *Anadoludaki Kutsal Dağlar: Dağ-Tanrılar*, s. 8–19; www.coinarchives.com.

[20] 28.07.2004 tarihindeki incelemelerimiz sırasında karşılaştığımız, Anasultantepe krater cidarının tepesine inşa edilmiş olan bu yapının, üzerinde kitabesi bulunmadığı için ismi ve mahiyeti hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Buradaki halk bu yapıya Kızlar Manastırı veya Rahibeler Manastırı demektedir. Kesme taştan yapılmış basit kare planlı yapı, dıştan beş kenarlı bir apsise sahip, batı yönde açılan bir kapısı ve apsis cephesinde üç penceresi bulunan yapının üstü yine kesme taştan beşik tonozla örtülmüştür. Yapı cephesindeki yegâne dekorasyon, yuvarlak kemerli apsis pencereleri üzerinden geçen konsollu pervazdır. İç kısımdaki bezemeler tahrip edilmiştir. Yapının beşik tonozlu örtüsü çökmüş olup, Hasandağı'na bakan güney duvarı, altı define avcıları tarafından oyulduğundan, yıkılma tehlikesiyle karşı karşıyadır. İbrahim Hakkı Konyalı'nın sözünü ettiği türbeden ve zaviyeden eser kalmamıştır. (İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleriyle Niğde Aksaray Tarihi*, II, Fatih Yayınevi Matbaası, 1974 İstanbul, s. 1422–1428.). Görüşlerine müracaat ettiğimiz Prof.Dr. Semavi Eyice, yapının tonozlu örtüsü sebebiyle *Binbir Kilise* yapılarıyla akrabalığının bulunduğunu, fakat apsis kısmının adı geçen yapılardan farklılık gösterdiğini ifade etmiştir. Silifke yöresindeki obruklar etrafında kümelenen kiliselere dikkat çeken Eyice, bu çağlarda obruklara ve volkanik yapılara kutsiyet izafe edildiğine işaret etmiştir. Bu tepenin eteklerinde de büyük obruklar bulunmaktadır. Verdiği bilgiler için kendilerine teşekkür ederiz.

[21] Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleriyle Niğde Aksaray Tarihi*, s. 1422–1428.

Çatalhöyük'teki resimde, soldaki daha alçak irtifalı olmak üzere iki bacalı bir yanardağ görülmektedir. Norşuntepe'dekinde de durum aynıdır. İlk resimde, bakış açısına göre sağdaki baca daha yüksek ve aktif haldedir; ikinci resimde de durum böyledir. Kayseri-Konya istikametinde uzanan ve Hasandağı'nın kuzeybatısından geçen ticaret yolundan Hasandağı'na bakıldığında; resimlerdekine uygun olarak sağdaki bacanın daha yüksek olduğu görülmektedir (Resim 5, 9). Çatalhöyük örneğinde lav yatakları ve bu yataklardan akan lavların akış yönü, Norşuntepe resmindekiyle aynı istikametlerdedir. Bugünkü durumuyla Hasandağı'ndaki lav yatakları da resimlerle aynîlik göstermektedir (Resim 10). Bu iki resim arasında, ana temaya ters düşmeyecek çapta küçük bazı ayrıntı farklılıkları görülmektedir. Bunlar, Çatalhöyük resminde görülen evlerin ve büyük koninin koltuğundaki parazit volkan bacasının Norşuntepe örneğinde çizilmemiş olması ve rüzgârın farklı yönden esiyor olmasıdır. Bu küçük farklılıklar belgesellik açısından iki resim arasında herhangi bir çelişki doğurmamaktadır. Zira ikinci ressam, yanardağın eteklerindeki evleri önemsememiş yalnızca volkanla ilgilenmiş olabilir; rüzgâr da bu sırada farklı yönden esiyor olabilir. Parazit volkan bacasına gelince akla şu ihtimaller gelmektedir: Birincisi, Norşuntepeli ressam bu dağı gördüğünde, mezkûr parazit baca bilfiil çalışmıyor olabilir ya da büyük bacadan çıkan yoğun dumandan dolayı baca fark edilmemiş olabilir. İkinci ihtimal de Norşuntepe duvar resmini kâğıda aktaran araştırmacılar, bu resmi bir geyiğe benzettiklerinden, kendileri buna şartlanmış olabileceğinden ötürü, buradaki ayrıntıyı ihmal etmiş olabilir. Nitekim Hauptmann bir açıklama getirmemekle birlikte resmin fonunda siyah ve kırmızı alev demetlerinin yer aldığını açıkça kabul etmektedir[22] (Resim 1). Diğer bir ihtimal ise resmin bulunduğu duvarın bu kısmında oluşan tahribatın, resmin doğru okunmasına mani olmuş olabileceğidir. Bu resimde, büyük koninin yamacındaki parazit bacaya karşılık; küçük koninin yamacında belli belirsiz bir parazit baca çizilmiştir. Buradaki baca da dağın tabiattaki gerçeğine uygundur (Resim 9).

Hâlihazırdaki Hasandağı ile Norşuntepe'deki duvar resmi kıyaslandığında ise yine şaşırtıcı benzerlikler dikkat çekmektedir. Bu resim çizildiği sırada faaliyeti devam etmekte olan koni, bugünkü manzaraya bakıldığında biraz daha yükselmiş ve cesamet kazanmış görünmektedir. Resimlerde görülen lav kanalları ise neredeyse aynen mevcuttur.

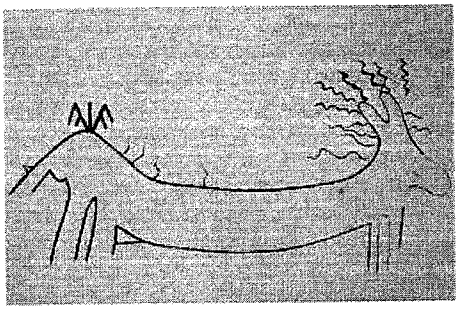
Konunun uzmanları tarafından, yaklaşık MÖ.VI binli yıllara tarihlenen Çatalhöyük duvar resmi, bilinen en eski yanardağ resmidir. Norşuntepe duvar resmi ise MÖ. IV binli yılların başlarına tarihlenmiştir. Bu durumda Norşuntepe'de bulunan duvar resmi Hasandağı'nın yaklaşık 2000 sene sonraki patlamasını göstermektedir.

Eğer Çatalhöyük'teki resmin şimdiye kadar bilinen ilk yanardağ resmi olduğu kabul edilirse, üçüncü bir seçenek ortaya çıkana kadar, Norşuntepe'deki resmin de ikinci yanardağ resmi olduğunu söyleyebiliriz. Bu resimlerin tarihlendirilmesinde isabetli sonuçlar elde edilirse, Anadolu'nun en genç volkanlarından Hasandağı'nın son faaliyet tarihleri de tespit edilebilecektir. Ancak bunun için disiplinler arası ortak bir çalışmanın yapılması gerekmektedir.

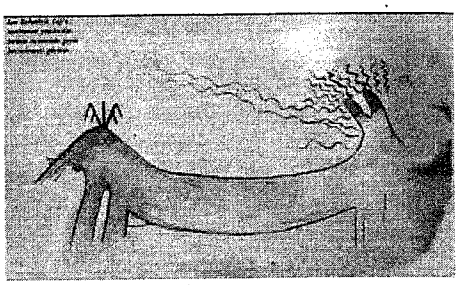
Sonuç olarak bütün bu bilgi ve benzerlikler ışığında, Norşuntepe höyüğünde bulunan resmin geyik resmi olmayıp, bir yanardağ resmi olduğunu ve buradaki dağın da büyük bir ihtimalle Aksaray yakınlarındaki Hasandağı olduğunu söylemek için yeterli gerekçemizin olduğunu düşünmekteyiz[23].

[22] Hauptmann, "Norşuntepe Kazıları 1972", s. 54.

[23] Çatalhöyük resimleri J. Mellaart'dan, Norşuntepe resimleri de H. Hauptmann'dan alınmıştır. Yazışmalarımız sırasında vermiş olduğu kıymetli bilgilerden ötürü Prof.Dr. Harald Hauptmann'a teşekkürü borç bilirim.

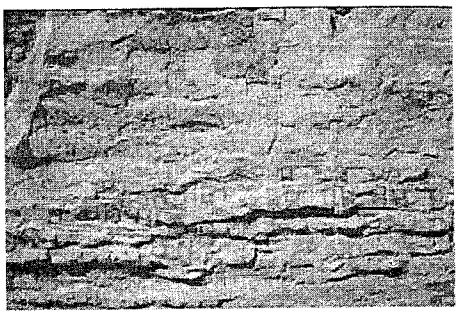
Resim 1. Norşuntepe höyüğündeki son kalkolitik çağa tarihlenen yanardağ resminin H.Hauptmann tarafından çizilmiş kopyası.

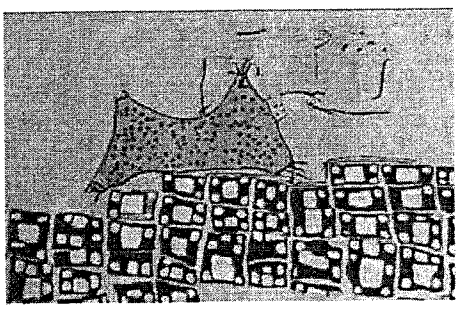
Resim 2. Norşuntepe höyüğündeki son kalkolitik çağa tarihlenen yanardağ resminin U.Deutschle tarafından çizilmiş kopyası.

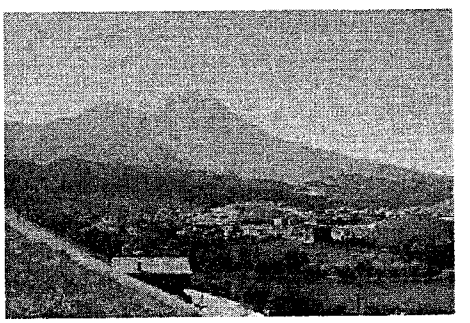
Resim 3. Norşuntepe höyüğü Keban suları altında kalmadan önce, kazılar sırasında elde edilmiş görünüm.

Resim 4. Hasandağı'nı aktif halde gösteren Çatalhöyük mabedindeki duvar resmi.

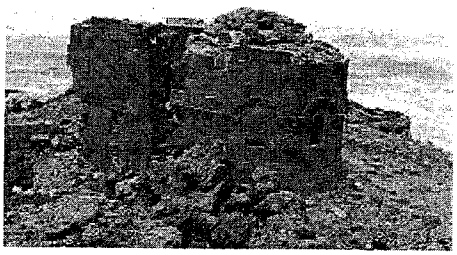
Resim 5. Hasandağı'nı aktif halde gösteren Çatalhöyük mabedindeki duvar resminin şematik çizimi.

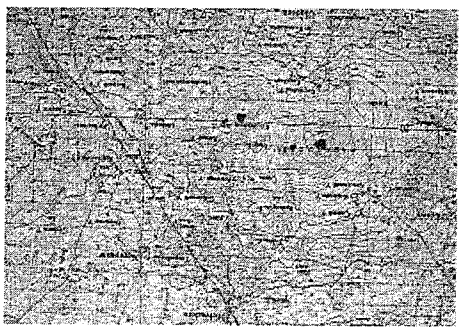
Resim 6. Niğde Aksaray sınırındaki büyük ve küçük Hasandağı.

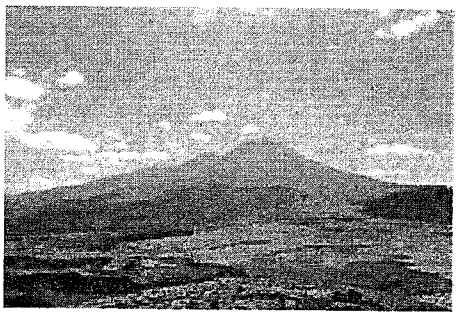
Resim 7. Gordianus III devri Roma parası üzerinde Erciyes Dağı kabartması.

Resim 8. Hasandağı yakınlarındaki Anasultantepe volkan bacasının tepesindeki Bizans Kilisesi'nin Hasandağı yönlerinden görünüşü.

Resim 9. Hasandağı'nın volkan bacalarını ve yakınından geçen tarihi ticaret yolunu gösteren topografik harita.

Resim 10. Hasandağı'nın büyük bacasından akan lav yatakları.